

במשנת הפרשה/ הקהל את העם האנשים והנשים והטף

הרב ישראל דנדרוביץ ראש בית המדרש 'באר האבות', מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

עם סיום שנת הטיטה היו נאספים כל בית ישראל למעמד 'הקהל' בבית המקדש • במאמר זה נדון בהגדרת חובת הנשים והטף להשתתף במעמד זה, כשבזה נבין את הסיבה שהתורה שינתה מהרגלה והקדימה בצייו את הנשים לטף

פעמים הרבה ופרשיות 'נצבים וילך' נקראות יחד כפרשה אחת. גם אם לא, הרי שתמיד הם צמודות זה לזה. מעניין איפוא למצוא כעין סתירה בלישנא דקרא בין שתי הפרשיות בה הבחינו הגאון רבי דוד פארדו בספרו 'חסדי דוד' על התוספתא (סוטה פ"ז ה"ו) והרה"ק רבי פינחס מנחם מפילץ בספרו 'שפתי צדיק' (פרשת נצבים. אות יב). בשתי הפעמים התורה מבקשת להדגיש כי חובת המצוה כוללת מלבד האנשים גם את הנשים והטף אלא שהניסוח שונה ממקום למקום, ועל שינוי זה אנו דנים.

בתחילת פרשת נצבים נאמר (דברים כט ט-י): **"אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם קִלְכֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׂבִטֵיכֶם זְקִנְיֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. טַפְכֶּם נָשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מִחֻטֵּב עַד שְׂאֵב מִיֶּמֶד".** התורה כאן מקדימה טף לנשים. לעומת זאת בפרשת וילך, אצל דיני ההקהל נאמר (שם לא יב): **"הַקֹּהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לִמְעַן יִשְׁמְעוּ אֶת־כּוֹל וְיִרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת".** והנה כאן התורה מקדימה את הנשים לטף.

שינוי זה אומר דרשני, שכן ראוי היה לכאורה לשמור על קו אחיד בכל התורה כולה, ואם מטעם כל שהוא מקדימים טף לנשים או נשים לטף, הרי שכן ראוי לנהוג בכל מקום. ואם כן, מדוע בפרשת נצבים הקדימו טף לנשים ואילו בפרשת וילך הקדימו נשים לטף, והלא דבר הוא.

לשון נקיה

אליבא דאמת, כשנעיין בפסוקי התורה נמצא במקומות נוספים סתירות כעין אלו, שלעיתים מקדימה התורה טף לנשים ופעמים להיפך. אלא שבאחד המקומות מגלה רש"י את שורש הדבר, והוא בפסוק (בראשית לא יז): **"וַיִּקֶם יַעֲקֹב וַיֵּשֶׂא אֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגַּמְלִים",** שם מפרש רש"י: **"הַקָּדִים זָכָרִים לַנְּקֻבוֹת, וְעִשׂוּ הַקָּדִים נְקֻבוֹת לַזָּכָרִים שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית לו ז) וַיִּקֶּחַ עִשׂוּ אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו".** ופירש הרא"ם כי הסיבה שעשו הרשע הקדים את הנשים לטף הוא לרוב שהיה שטוף בזימה, ואילו הקול קול יעקב בצניעות להקדים טף לנשים, שכן זכרים קודמים לנקבות (וראה בספר הזכרון לראב"ש הלוי בקראט, שם).

ואכן כך מבואר במדרש שכל טוב (פר' ויגש אות ה):

"וישאו בני ישראל את יעקב אביהם. מפני הכבוד חבבוהו לשאת תחילה ואח"כ טפם ואח"כ את נשיהם, כדרך שעשה יעקב אביהם, דכתיב ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים. בתחילה בניו ואח"כ את נשיו. ולא כדרך שעשה עשיו שנתכוון לזנות דכתיב ויקח עשיו את נשיו ואת בניו. אבל אלו מתוך שהיו צנועים תחילה נשאו את אביהם משום מצות כיבוד, ואחריו נשאו את טפם, שחביבין עליהם ביותר, ואח"כ נשאו את נשיהן".

הבחנה זו בין הצדיקים אשר לשונם לשון חכמים מרפא לבין הרשעים אשר פיהם דיבר שוא ואשר אמרו שפתינו אתנו מי אדון לנו, כוחה יפה במקומות נוספים. אצל עשיו כתוב עוד

(בראשית לו ה): **"וַיֵּרָא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיִּלְדִּים".** גם אצל דתן ואבירם במחלוקתם עם משה מספרת התורה (במדבר טז כז): **"וַתֵּדַן וְאֲבִירִים יָצְאוּ נֹצְבִים פֶּתַח אוֹהֲלֵיהֶם וְנִשְׁיָהֶם וּבָנֵיהֶם וְטַפָּם".** ואילו גבי יוסף הצדיק נאמר לו להגיד לאחיו (בראשית מה יט): **"קַחוּ לָכֶם מֵאֲרָץ מִצְרַיִם עֲגֻלוֹת לְטַפְכֶּם וּלְנִשְׁיָכֶם".**

האמת תאמר כי ישנם פסוקים אשר נראים בהשקפה ראשונה כסותרים כלל זה. כגון מה שנאמר (בראשית לב כב): **"וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶת נָשָׁיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יִלְדָּיו".** או מה שנאמר אצל משה רבינו (שמות כ ז): **"וַיֹּרֶכֶב אֶת אֲשֶׁרְתּוֹ וּבָנָיו עַל הַחֲמֹר".** אלא שבהם כבר האריכו המפרשים לתרץ את פסוקים אלו ולהסביר מדוע שם הוכרחו להקדים נשים לטף, זה אומר בכה וזה אומר בכה, והדברים עתיקים.

לאור כלל זה נראה ברור שהפסוק בפרשת נצבים שהקדים טף לנשים הוא הכתוב כתיקונו, וכסדר הנכון בלשון נקיה כדרך הצדיקים. ואילו הפסוק בפרשת וילך הוא המוקשה: מפני מה הקדים בו נשים לטף, היפך מדרך הצניעות שטף קודמים לנשים.

כאמור, עסקו בקושיה זו גאוני עולם וכפי שהבאנו לעיל, עיין עליהם, ובמאמרנו 'טף למה באין' הארכנו בזה בביאור נפלא ע"פ חידושו של רבינו הלב שמחה שהטף הזכרים חיובם כהאנשים, והם באים ללמוד, ובכדי שיתדבקו אזניהם בדברי תורה, והחידוש אצל הטף, הוא דווקא כלפי הטף נקבות, שהן באות כדי ליתן שכר למביאיהן, ולכן שפיר הקדימו את הנשים לטף הנקבות. ועתה היה נראה לסלול בזה דרך אחר, וכדלהלן.

גדרי חיוב הטף בהקהל

רבותינו האחרונים עלו ונסתפקו מהו גדר חיוב הטף בהקהל, שאל כך אמרו (חגיגה ג א): **"טף למה באין - כדי ליתן שכר למביאיהן".** האם הוא דין על האב בדווקא, שהאב הוא המצווה ועומד להביא את הטף, או שמא חיוב הוא שהטילה תורה גם על הבית דין שבעיר, שעליהם להביא את הטף.

ורבינו הטורי אבן, אחר הקדימו: **"לא נתבאר לי הבאת הטף על מי מוטל החיוב אי על האב דוקא או אף על הבית דין",** כתב להוכיח שאין החיוב על הבאת הטף להקהל אמור כי אם דווקא על הבית דין. זאת משום שלכאור הוא אין בנמצא כל אפשרות בה האב יביא את בנו. כי הנה אמרו בגמרא (חגיגה שם): **"לענין ראייה גמר 'ראיה' - ראייה מהקהל, דכתיב 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף' וכתוב 'בבא כל ישראל לראות', ומגזירה שיהיה זה דורשת הגמרא שהפטורים מהקהל פטורים גם מראיה. ובהתאם לכללי דרשת גזירה שיהיה זה דורשת הגמרא שהפטורים מראיה פטורים גם מהקהל. והנה קיימא לן (פסחים ח ב): **"אמר רבי אמי: כל אדם שיש לו קרקע - עולה לרגל, ושאיין לו קרקע - אין עולה לרגל".** ואם כן ברור שכשם שמי שאין לו קרקע פטור מהראיה כך הוא הדין שפטור שגם מהקהל.**

ומעתה בואו חשבון: כיצד ייתכן שיהיה לטף קרקע בארץ ישראל כדי להתחייב בהקהל, אם אין החיוב מוטל אלא על האב, והאב בחיים. והלוא קטן הסמור על שולחן אביו - כל נכסיו לאביו. ועל כרחנו צריכים אנו לומר, מסיים הטורי אבן, שחיוב טף בהקהל אינו אמור אלא באופן שמת אביו וירש ממנו קרקע. ואם אכן רק באופן כזה שמת אביו משכחת לה דין הטף בהקהל, שמע מינה שחיוב זה מוטל דווקא על הבית דין, ולא על אביו שכבר מת.

אולם הטורי אבן גופיה דוחה את ראייתו ואומר, שאפשר לומר שחיוב טף בהקהל הוא גם באופן שהאב קיים, ואכן על האב מוטלת חובת ההבאה, ובכל זאת משכחת לה אופן בו יהיה לטף קרקע, וזה כשמתה אמו והיה לה בירושה קרקע מאבותיה, שלדעת הסוברים שירושת הבעל דרבנן הרי שמדין תורה אין הבעל יורשה כי אם הטף, ובכאפי גווגא שיש לטף קרקע מירושת אמו מחויב האב להביאו להקהל.

ואתה דע לך כי מדברי המאירי מוכח להדיא כצד זה שחיוב הבאת הטף להקהל מוטל על האבות, שכן כך כתב בספרו 'בית הבחירה' (חגיגה ב א): **"ונראה משם שפשוט הוא לענין הקהל שהאבות חייבים להעלות את הקטנים".** ומשכך עלינו לומר כהמבואר בטורי אבן שחיוב זה משכחת לה כשמתה אמו והטף יורש את הקרקע.

חיוב הטף כשהאב מתה

ומעתה מיושב להפליא קושיה זו שפתחנו בה, מפני מה הקדימו את הנשים לטף בעוד שהדרך הוא להקדים את הטף לנשים, שכן כל זה שיש להקדים טף לנשים הוא דווקא כשהטף והנשים שווים כלפי הדבר האמור בהם, אולם כשיש תוקף לנשים יותר מהטף ברור שאין מניעה להקדים את הנשים לטף.

ואם העלינו שכל חיוב טף בהקהל הוא דווקא כשמתה אמו, ונמצא שכל עוד שאמו קיימת פטור בנה מהקהל כיון שאין לו קרקע, והלוא בדרך כלל האם מצויה בחיים והיא זו החייבת בהקהל ולא הבן, אם כן ברור שהיה לפסוק להקדים את הנשים לטף. ואף באופן שהאב מתה והקרקע שלה עוברת בירושה אל בנה, יש להקדים את הנשים לטף, כיון שהחיוב בא למעשה רק מכוונה.

הטף אינם צריכים קרקע

אפס כי רבינו מרן השפת אמת בחידושו (חגיגה שם) הביא את שיטת הטורי אבן שכל היכא שאין לטף קרקע פטורים הם מהקהל ולא הסכים עמו מסברא וכתב: **"ובענין פשוט דהחיוב הוא על מביאיהם, מה לי אם אין להם קרקע".**

וכוונת השפת אמת ברורה, כי אם חובת ההבאה של הטף להקהל מוטלת על האב, הרי שהתנאי שצריך שיהיה קרקע בכדי להתחייב מוטל על האב, שהאב צריך שיהיה לו קרקע ולא הטף, ואין צורך לדחוק ולאוקמי קרא באופן שמתה אמו והטף יורשה, אלא בכל אופן שהאב מחויב מחמת הקרקע שיש לו, שוב הוא גם מחויב להביא את הטף.

ולנדון דידן הרי שהקושיה במקומה עומדת: אם כן שאין דין הבאת הטף להקהל תלוי ועומד אם מתה אמו, מהיכי תיתי הקדימו במצות הקהל את הנשים לטף, היפך מהלשון הנקיה בה תופסת התורה בכל מקום.

החובה מוטלת גם על האם

והנראה לומר בזה בעניין אחר, כי הנה גם אם אכן נקטין שחיוב הבאת הטף להקהל מוטל על

המשך בעמוד ד' <<<<

במשינת הפרשה

<<< המשך מעמוד ג'

המשך מאמר מאת הרב ישראל דנדרוביץ
האב, עדיין יש לחקור בזה אם הוא חובה המוטלת דווקא על האב, או שמא חובה זו מוטלת גם על האם. ומסתבר לומר שדין זה שווה על האב ועל האם גם יחד ושניהם מצווים בדבר, וכפי שלשון הגמרא "ליתן שכר למביאיהם", האמורה בלשון רבים, מוכיחה שהחוב הוא על שניהם.

וכמדומה שלכך נתכוון הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'תפארת יהונתן' (סוף פרשת וילך):

"איתא בגמרא טף למה באו כדי ליתן שכר למביאיהן. נראה לבאר דאיתא בגמרא (ברכות יז א) 'נשים במה זכין - על מה דמקריין בנייהו לבי רב', דהיינו דכל הטבע של תינוק לאמו, כאשר ייעד הכתוב במשלי (י א) 'בן כסיל תוגת אמו', וכן להיפוך, דהכל תלוי באמו. וזהו שאמרו בגמרא 'נשים במה זכין' לתינוק, והיינו שיהיה התינוק נקרא על שמה, ואמר 'על דמקריין בנייהו לבי רב', וזהו גם כן הענין דשאלו לבי קמחית מה עשית שזכית לכך (יומא מז א). והקשה מהרש"א, למה לא שאלו לאביו ולמה שאלו דוקא לאמו, ולפי הנ"ל ניחא דהכל תלוי באמו. וזהו שאמרו טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן' שיהיה שכרה והיינו המעשים של התינוק."

ומשכך מתורץ שפיר מה שהקדימה התורה נשים לטף, כי אילו התורה הייתה מקדימה את הטף לנשים, היינו טועים לדיוק ולומר שרק האנשים מחוייבים בהבאת הטף ולא הנשים, ולכן הקדימה תורה את הנשים לטף, להודיענו שהן האנשים והן הנשים מחוייבים להביא את הטף.

ובתירוצינו האחרון מצאתי כי כוונתי בזה לדברי הגה"ק בעל ההפלאה אשר כך כתב בספרו 'המקנה' (קידושין לד ב):

"נראה דבאמת לא שייך חיובא בטף, כדאמר בעלמא טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן, ר"ל דלא שייך חיובא אקטן אלא חיוב הוא על האב להביאו. ולפי זה יש לומר כיון דכתיב 'האנשים והנשים והטף' היינו דכמו שמוטל על האב להביא את בנו הכי נמי מוטל על האם להביא בנה והיינו דקאמר סתמא למביאיהן."

וחזר וכתב כן בספרו 'פנים יפות' (דברים לא יב):

"ונראה הא דבריש נצבים מקדים 'טפכם' ל'נשיכם' והכא כתיב 'הנשים והטף', וזה ראייה למה שכתבתי בספר המקנה, דכי היכא דחייבות הנשים בעצמן הכי נמי מצוה עליהן להביא את הטף כמו על האנשים, והיינו דקאמר סתם 'ליתן שכר למביאיהם' פירוש, בין אנשים בין נשים. ואי הוי כתיב טף תחלה ה"א דנשים פטורות להביא הטף דנהי שהם עצמן חייבין אף על גב דהוי מצות עשה שהזמן גרמא כדי לשמור את המצוה, אבל הבאת הטף הוי מ"ע שהז"ג, וי"ל דהטעם הוא כיון דעיקר מצוה ליתן שכר למביאיהם, א"כ כי היכא דאמר בקידושין שם גבי מזוזה דכתיב 'למען ירבו ימיכם - גברא בעי חיי נשי לא בעי חיי', ה"נ כיון דהטעם הוא ליתן שכר למביאיהם אטו גברא בעי שכר נשי לא בעי שכר, וכן איתא בסוטה (כ א) יש לה זכות תולה זכות דמקריין ומתניין לבנייהו, פירש"י שמוליכות אותם לבית הרב והוא כענין הבאת הטף."

אשה קודמת לטף

ומחזורתא לומר באופן פשוט, שהקדמת נשים לטף בפרשה זו של הקהל באה בעיקר בכדי לחדד שחיוב הנשים קודם לחיוב הטף, ולו יצויר שהאפשרויות העומדות בפני האשה הן: שתבוא בגפה או שהטף יבוא עם האב, ואילו שניהם גם יחד אינם יכולים לבוא מכל סיבה שהיא, הלוא ברור שהאשה קודמת לטף, שכן האשה בכך שלא תבוא מבטלת מצות עשה, ואילו הטף אין זה אלא שכר למביאיהם.

צא ולמד ממה שכתב בספר 'החינוך' (מצוה תריב): **"ועובר על זה בין איש בין אשה ולא בא במועד הזה לשמוע דברי התורה... וענשם גדול מאד, כי זאת המצוה עמוד חזק וכבוד גדול בדת".** הרי שלא הזכיר שמי שלא הביא את הטף עובר על מצות עשה זו, ואילו האשה שלא באה מבטלת את מצות העשה. ולכן בשלמא בפרשת נצבים, בו הכתוב מדבר על מעשה שהיה, שהיו נצבים טף ונשים, בוודאי שהיה לו להקדים טף לנשים. אולם במצות הקהל, שהיא חובה על העתיד, הוכרח הכתוב להקדים את הנשים לטף להודיענו שתוקף חיוב הנשים הוא יותר מתוקף חיוב הטף.